

URTX

ELS RETAULES DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL
DE SANT MARTÍ DE MALDÀ

Ramon Ribera Gassol

ELS RETAULES DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT MARTÍ DE MALDÀ

Abstract

En el presente artículo transcribimos parte del inventario sobre el interior de la iglesia de San Martín de Maldá que se conserva en el Archivo Archidocesano de Tarragona, centrado exclusivamente en lo que se refiere a los retablos que habían en sus respectivas capillas. En la medida que nos ha sido posible, también reproducimos su correspondiente reproducción fotográfica y noticias que sobre ellos han salido publicadas en otras publicaciones.

In the present article we are making a transcript of some part of the inventory of the inner area of Saint Martin Maldà church. This inventory belongs the Archdiocese Archive of Tarragona, exclusively centered in the references to the altarpieces that existed in the chapels of their churches. Moreover, we have also reproduced some of the illustrations and related news published in other media.

Paraules clau

Església, retaule, inventari, Sant Martí de Maldà, fotografia, arxiu.

Inventari - Descripció de l'interior de l'església

Durant la Guerra Civil –i en algun fet puntual anterior– el patrimoni artístic moble de l'església fou destruït, però de la decoració de l'interior en tenim testimoni documental a través de l'inventari conservat a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, signat per Pere Vallverdú, prevere, i Pau Bertran, rector, i datat el 20 de desembre de 1924. A banda, també ens ha arribat algun testimoni gràfic. S'inicia amb una breu descripció de l'edifici que diu així:

Segun consta en documentos del archivo parroquial colocó la primera piedra en el prebisterio el Rdo Antonio Font, párroco de la misma, el día 26 julio del año 1603 y desde 1691 al 1696 se acabó la iglesia parroquial construyendo los cuatro ultimos altares el albañil Ramón Fabregat natural de Passanant. La iglesia es romànica de transición al gótico primario.

Altar mayor (fig.1)

Titular San Martín Obispo.

Tiene tres cuerpos: el primero se compone de basamento y mesa, con molduras en el marco del frontal. En el centro hay una hornacina donde está la Imagen del titular San Martín colocada en el segundo cuerpo teniendo a la derecha la imágen de San Pedro Apóstol y a la izquierda la imagen de San Pablo Apóstol. En el cuerpo superior hay la imagen de San José.

Año en que fue construido y decorado: Fue construido el año 1677 y decorado durante el curato del Rdo Vallés años 1886 a 1902.

La imagen de San Martín lleva mitra y báculo, es de madera pintada y dorada mide 1 m x 73 cm. La de San Pedro Apóstol es de madera pintada lo mismo que la de San Pa-

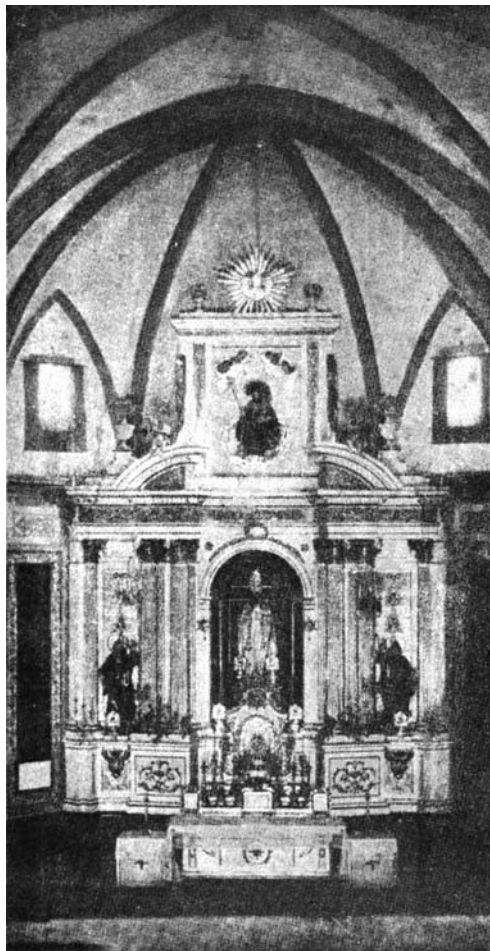

Fig. 1
Retaule major.
(Fotografia: Ramon Llobet Martí)

blo Apóstol, mide cada una 1 m x 62 cm. La de San José es de madera pintada y dorada mide 1 m.

Es de estilo Renacimiento clásico.

Observacions:

Segons informació de mossèn Ramon Llobet i Martí, fou col·locat el retaule el novembre de 1677 i fou construït per l'escultor Francisco Puig pel preu de 500 lliures, però per

Fig. 2.
**Retaule de
 Sant Ramon Nonat.**
 (Fotografia: Arxiu
 Històric Arxidiocesà
 de Tarragona)

causa d'una de les guerres que hi hagué al llarg del segle XIX s'incendià part de l'interior del temple, cremant-se aquest retaule i d'altres, contractant-ne un de nou. És el que reproduïx al seu llibre i que s'encarregà a l'escultor lleidatà Hermenegild Jou (Lleida, 1830-1915), la segona meitat del segle XIX i que ell mateix cita en la pàgina 108: "L'altar nou, fet per l'escultor de Lleyda Ermenegil Jou, fá pochys anys ab les mateixes imatges antigües fetes de nou, y d'estil romá ó modern acomodat al de la fábrica..."

Altar de San Ramón (fig. 2)

Está situado en la primera capilla entrando a la derecha.

Tiene tres cuerpos el primero está formado por basamento y mesa con molduras barrocas en marco. El estilo del altar es churriguesco. En el primer cuerpo hay dos cariátides que sostienen el altar. Inmediatamente despues de la mesa y adosado en el mismo altar hay la reliquia de Santa Victoria martir, todo el cuerpo o calavera colocada en una artística urna cerrada y sellada. Se obtuvo a petición del Rdo Don Francisco Foguet canónigo de Tarragona e hijo de esta villa en el año 1780 siendo llevada á esta parroquia el dia 17 de Agosto de 1786.

En el pecho de la Santa hay este anagrama: XP, también hay una copa de cristal donde se conserba parte de la sangre de la mártir y en el exterior hay la inscripción: S. Victoria, m. Sobre esta urna en un nicho yace la imagen de San Francisco Javier.

En el centro del segundo cuerpo en una hornacina hay la imagen de San Ramón Nonato. En la hornacina de la derecha hay la imagen de San Antonio Abad y en la hornacina de la izquierda hay la imagen de san Pedro Apostol con las llaves en la mano. En el cuerpo superior en la hornacina del medio hay la imagen de la Purísima Concepción. En la hornacina de la derecha hay Santa Ana y en la hornacina de la izquierda hay la imagen de Santa Magdalena.

Fue construido en 1677 siendo Párroco el Dr Rius y restaurado el año 1925, durante el curato del del Rdo Pablo Bertrán, confiando la restauración al dorador de Reus D. Juan Homs. Todas las imagenes son de madera doradas y policromadas la de San Francisco Javier mide 80 cm. La de San Ramón mide 1 m 37 cm. La de San Antonio Abad y la de San Pedro Apostol miden 1 m. La Purísima Concepción, Santa Ana y Santa Magdalena miden 80 cm.

Observacions:

El retaule fou construït per l'escultor Isidre Espinalt i Serrica (Sant Joan d'Oló, 1658-Sarral, 1737). A continuació reproduïm el contracte (és una còpia treta per Felip Sanç Capdevila i conservada a l'arxiu parroquial de Guimerà; actualment, a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona) del retaule donat a conèixer per Mercè VIDAL i que transcriu en el seu article "Noves obres dels escultors Espinalt de Sarral" *Aplec de Treballs de la Conca de Barberà*. núm. 10. Montblanc, 1992.

Contracte del retaule de Sant Ramon Nonat per a la parroquia de Sant Martí de Maldà, signat pel Dr. Pere Antoni Foguet i l'escultor Isidre Espinalt:

Sit omnibus notum etc. que entre lo Ilustre Reverent Pere Antoni Foguet, Infermer i Canononge de la Seu Metropolitana Iglesia de Tarragona, primada de las espanyas, y lo senyor Isidre Espinalt, escultor de Sarreal, fou tractat y concordat en preu fet de un retaule de Sant Ramon Nonat per la Iglesia parroquial de Sant Marti Maldà. Archebisbat de Tarragona, ab los pactes expressats en un paper fet y firmat per ditas parts que es del tenor següent:

En vista de la retroscrita carta després de aver anat a Sant Martí ea arribat vuy als 7 de febrer de 1716, lo dit senyor Isidre Espinalt, escultor de Sarral a conferir-se a Tarragona ab lo predit Ilustre Doctor Pere Antoni Foguet, Infermer y Canononge y avent actuat entre los dos lo negoci de fer lo predit retaule nos avem concordat ab lo modo infrascrit y següent:

Primerament promet dit escultor a dit Ilustre infermer fer dit retaule, apenyar de fusta de alba, en la capella que es al costat de la

del Sant Christo, de la Iglesia de Sant Martí conforme la trassa deliniada per dit escultor y firmada per dit Ylustre Infermer, excepto los dos escuts que son a la cornissa que no y an de ser.

Segonament, fer de bulto ab sas pasteras las figuras següents: Sant Ramon Nonat, vestit de Cardenal, ab lo globo del sacrament a la mà, per cap de altar. A la mà dreita de Sant Ramon, Sant Pere Apostol; a la mà esquerra Sant Antoni Abad. A la segona andana, Nostre Senyora de la Concepció, al mitg. Als col·laterals, a la mà dreita Santa Anna, y a la esquerra Santa Magdalena. Per remate del retaule sobre la Puríssima Concepció un Sant Jusep y al nitxo que hi haurà sota Sant Ramon un Sant Francesc Xavier ajagut quant està expirant. Y ultimament, al peu del retaule, y als fermes de las columnas furanes, un bastaig a cada part y un () per lo frontal. Tercerament, per las ditas imatges, columnas y lo restant del dit retaule, de tot relleu, segons demana lo art de dit retaule.

Quartament, fer y esculpir als escuts dels peus del dit retaule las armas de dit senyor Infermer, del modo que se entreguen dibuixades al dit escultor.

Quintament promet a dit Illustre Infermer que farà lo dit retaule en lo espay y termini de un any y mitg contador des de vuy dia 7 de febrer de 1716 en avant. Y que anirà a assentar-lo en dita capella fentli lo gasto del comú y posat en Sant Martí. Y en cas que murysca que son hereu haje de cumplir tot lo predit.

Sextament y ultimament dit Illustre Infermer promet a dit Escultor pagar lo cost dels ulls de porcelana que farà fer dit escultor per totes les imatges y bastaixos del dit retaule de Sarral a Sant Martí. Y fer a ses costes un plinto de pedra per lo peu del retaule, la mesa de altar. Y donar de assistencia de un mestre de cases pera fer las bastidas y lo que se oferira pera assentar dit retaule. Y pagar a dit Isidre Espinalt per la fusta y les mans siscentas lliuras en tres pagues iguals. La primera vuy dia 7 de febrer de 1716 a la firma del present contracte, la segona als 7 de novembre del corrent any 1716 y la tercera y ultima vissurat y assentat dit retaule en dita capella que a de esser als 7 de agost del següent any 1717. Y en cas que moyra dit Infermer haja de complir tot son hereu. Y per aixi convingut tot lo predit ab concurrencia y presencia del senyor Doctor Francisco Torrell prevere y comensal de la Santa Iglesia de Tarragona y del Doctor Jusep Miró en ella habitant ho firmant de mans propias. En Tarragona vuy als 7 de febrer de 1716.

Vostre mercè Isidre Espinal escultor de Sarreal Vostre mercè Pere Antoni Foguet. Infermer y Canonge de Tarragona.

Altar del SSm y Sdo Corazón

Está situado en la segunda capilla entrando a la derecha de 4 m x 10 m con una cupula y dos ventanas para dar mayor luz con vidrieras de colores. Tiene dos cuerpos el primero está formado por el basamento y mesa, con molduras góticas. El estilo del altar es gótico. Hay un pequeño sagrario mide 50 cm.

En el segundo cuerpo hay la imagen del Sagrado Corazón colocada sobre un pedestal. Fue construido y decorado siendo Párroco el Rdo José Vallés años 1886 a 1902.

La imagen del Sagrado Corazón es de madera pintada y dorada, mide 1 m 68 cm.

Observacions:

Aquest retaule en un primer moment va ocupar el lloc del retaule del Sant Crist, que hi havia en una paret lateral de la capella de Santíssim Nom de Jesús.

Altar de San Antonio

Esta situado en la pared lateral de la capilla del SSm.

El altar es de estilo rococó. Tiene tres cuerpos, el primero está formado por el basamento y mesa. En la hornacina del segundo cuerpo hay la imagen de San Antonio Abad al lado derecho la imagen de San Jacinto y al lado izquierdo la de Santa Marina. En el tercer cuerpo hay la imagen de Santa Teresa y dos ángeles uno a cada lado.

No consta el año en que fue construido. Todas las imagenes son de madera. La imagen de San Antonio mide 86 cm, San Jacinto y Santa Marina 62 cm, Santa Teresa 55 cm.

Altar del Rosario

Esta situado en la tercera capilla entrando a la derecha.

El estilo del altar es plateresco. Tiene tres cuerpos, el primer cuerpo lo forman el basamento y mesa, a la derecha hay la imagen de San Isidro y Santo Domingo, a la izquierda (desconeix quin Sant és) y Santa Teresa. Además hay tres retablos que representan la historia del SSm Rosario.

En el segundo cuerpo en la hornacina del medio hay la imagen de la Virgen del Rosario llevando el Niño Jesús en los brazos; a cada lado de la imagen hay dos retablos representando misterios del Santo Rosario.

En el tercer cuerpo hay tres retablos uno grande al medio y otros dos mas pequeños uno a cada lado.

No consta el año en que fue construido. Las imagenes son de madera dorada. La imagen de la Virgen mide 1 m 20 cm, la de San Isidro y la de (desconeix) miden 75 cm, las de Santo Domingo y Santa Teresa miden 63 cm. Los retablos el mayor mide 1 m 60 cm x 83 cm, los otros siete miden 75 cm x 50 cm.

Fig. 3.
**Santa Tecla
 i Sant Esteve.**
**Retaule de Santa Tecla
 i Sant Esteve.**
 (Fotografia: Museu de
 Valls / Arxiu de Cèsar
 Martinell)

Observacions:

Quan es refereix a *retablos*, suposem que vol dir baix relleus esculpturats.

Mossèn Llobet diu que fou realitzat per l'escultor Marià Menescal de Lleida pel preu de 70 lliures l'any 1617, però la descripció que en dóna no correspon al de l'inventari. Segons ell, el retaule del Roser fou col·locat en la capella de la Puríssima Concepció, i una imatge d'aquesta fou posada en una fornícula del retaule de Roser; però en la descripció que fa l'inventari no s'esmenta cap Puríssima. Possiblement també fou malmès i se'n va construir un de bell nou.

Altar de la Virgen del Tallat

Esta situado en la pared de la capilla del Santo Rosario.

El estilo Renacimiento clásico. Tiene dos cuerpos el primero lo forman el basamento y mesa. En el segundo cuerpo hay un nicho donde está la imagen de la Virgen del Tallat con el Niño Jesús en sus brazos.

No consta el año en que fue construido. La Virgen está vestida de ropa de seda, mide 30 cm.

Observacions:

Mossèn Llobet diu que fou fet a Barcelona per encàrrec del rector Domingo Andreu l'any 1837.

Altar de Nuestra Señora del Carmen

Está situado en la primera capilla entrando á la izquierda.

El estilo del altar es rococó. Tiene tres cuerpos el primero está formado por el basamento y mesa; en el segundo cuerpo en el medio hay una hornacina donde se halla la imagen de Nuestra Señora del Carmen con el Niño Jesús en los brazos, en este mismo cuerpo á la derecha hay la imagen de San Esteban protomartir y á la izquierda Santa Tecla (fig. 3); en el tercer cuerpo hay la imagen de Nuestra Señora de los Ángeles.

Fue construido en 1875.

Todas las imagenes son de madera pintadas y doradas.

La imagen del Carmen mide 1 m 48 cm, las imagenes de San Esteban y Santa Tecla miden 1 m 40 cm, la imagen de Nuestra Señora de los Ángeles mide 35 cm.

Observacions:

Com diu mossèn Llobet, fou en part cremat. Fou un encàrrec del Canonge Francesc Xavier Foguet l'any 1757 pel preu de 300 lliures.

Sofia MATA i Jordi PARÍS, en el seu llibre *Els Bonifàs, una nissaga d'escultors*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 2006, ens aporten més dades sobre l'esmentat retaule:

“Fou realitzat l'any 1755 per Lluís Bonifàs i Massó (Valls,1730-1786), per la quantitat de 300 lliures, transport i manutenció a part: El canonge li pagà finalment 330 lliures. El retaule original fou malmès per un incendi el 1875. Posteriorment fou transformat i dedicat a la Mare de Déu del Carme. Les imatges dels titulars del primitiu retaule, s'aprofitaren, col·locant-les en els laterals i possiblement es tornaren a policromar...”

Altar de la Purísima Concepción (fig. 4)

Está situado en la segunda capilla a la izquierda entrando a la iglesia.

El estilo es rococó. Tiene tres cuerpos el primero se compone de basamento y mesa; en el segundo cuerpo en el medio hay una hornacina donde se halla colocada la Imagen de la Purísima Concepción teniendo a la derecha (desconeix quina Santa és) y a la izquierda la imagen (desconeix qui Sant és, té la mà dreta alçada sostenint un cor), en este mismo cuerpo á la derecha al extremo hay la imagen de San Francisco Javier y a la izquierda la de San Luís Gonzaga; en el tercer cuerpo hay la imagen de Santa Teresa de Jesús.

No consta el año en que fue construido. Todas las imagenes son de madera pintadas y doradas.

La de la Purísima mide 2 m 45 cm, las otras dos 1 m 20 cm y la de San Luís y San Fran-

cisco Javier miden 1 m y 15 cm, la de Santa Teresa mide 80 cm.

Observacions:

El retaule anterior fou desmuntat i al seu lloc hi fou col·locat el del Roser. Posteriorment, segons diu Llobet, se'n construí un de nou per encàrrec del rector Francesc Rius i fou col·locat a la capella de Santa Anna.

Maria Pilar JOVER, en el seu llibre *L'obra de Jaume Padró i Cots. Escultor a Cervera i Manresa (segle XVIII)*. Editorial Virgili i Pagès. Lleida, 1986, atribueix el Sant Francesc Xavier que hi ha en el retaule a Jaume Padró i Cots (Cervera, 1720-1803/4) pels seus trets fisonòmics similars als de les escultures de l'Apostolat que realitzà entre els anys 1775-1776 per al reracor de l'església parroquial de Santa Maria de Cervera. També diu que tot el retaule recorda l'estil dels Bonifàs de Valls. En referència al Sant Francesc Xavier, vegeu també Maria GARGANTÉ i Joan YEGUAS. "L'obra arquitectònica i escultòrica de Jaume Padró a l'església major de Cervera. Notes sobre Tomàs Padró." *Miscel·lània Cerverina*. Núm. 17. Cervera, 2004.

En la part central superior del basament hi ha un baix relleu, on a l'espai central hi ha representat el Sant Àngel de la Guarda o Tobies i l'àngel?, amb la mà dreta alçada senyalant cap al cel i amb l'esquerra du de la mà un nen; en l'àmbit superior a banda i banda entre núvols emergeixen tot un seguit de busts de Sants que també tenen la mirada envers la Glòria que s'entreveu.

Altar de la Virgen de los Dolores

Está situado en la pared lateral de la capilla de la Purísima que es la segunda entrando a la izquierda.

El altar es estilo del Renacimiento clásico mas o menos perfecto. Tiene dos cuerpos el primero está formado por el basamento y mesa; en el segundo cuerpo en un nicho que hay a la pared está colocada la Virgen de Dolores, flanqueada por unas columnas que sostienen una cornisa y encima una gloria.

Fue construido por Jaime Pedró en 1784.

La imagen de la Virgen lleva vestido de seda de color negro, mide 1 m 30 cm.

Observacions:

Segons mossèn Llobet, fou construït l'any 1784 per Jaume Padró, escultor que hem esmentat anteriorment, pel preu de 50 lliures per encàrrec de mossèn Francesc Rius, el cost de la imatge fou de 22 lliures i 10 sous, i més tard es feren les columnetes, cornisa i glòria.

Altar de SSm Nombre de Jesús

Está situado en la tercera capilla de la iglesia entrando a la izquierda.

El altar es de estilo plateresco. Tiene tres cuerpos, el primer cuerpo contiene el basamento y mesa y hay tres retablos que representan la vida del Niño Jesús, en el segundo cuerpo hay en la hornacina de en medio la imagen del Niño Jesús teniendo a la derecha la imagen de San José y a la izquierda la de San Jerónimo, hay también dos retablos que representan los misterios la vida de Jesús. No consta la fecha de su construcción.

Todas las imagenes son de madera, pintadas y doradas. La imagen del Niño Jesús mide 1 m, las imagenes de San José y San Jerónimo miden 85 cm.

El retablo mayor colocado en el tercer cuerpo mide 1 m 6 cm x 83 cm, los otros siete retablos miden 75 cm x 65 cm.

Observacions:

Mossèn Llobet diu que fou construït l'any 1602 per Joan Llobera de Barbens pel preu de 200 lliures.

Fig. 4.
Retaule de la
Puríssima Concepció.

(Fotografia: ACSG.
Fons Agustí Duran i
Sanpere. Col·lecció de
fotografies. Top: 176)

Fig. 5.
Sant Crist.
(Fotografia: Museu de Valls / Arxiu de Cèsar Martinell)

Altar del Santo Cristo (fig. 5)

Está situado en la pared de la tercera capilla del altar del Niño Jesús entrando a la izquierda.

El altar es de estilo renacimiento clásico. Tiene dos cuerpos el primero está formado por el basamento y mesa; en el segundo cuerpo hay la imagen del Santo Cristo.

Fué construido durante el curato del Rdo José Vallés años 1886-1902.

La imagen del Santo Cristo mide 2 m 25 cm x 1 m 50 cm. Es de madera.

Observacions:

Segons Mossèn Llobet, l'any 1672 es construí l'altar del Sant Crist pel preu de 75 lliures, només l'estructura de fusta, i l'any 1772 es féu la imatge. En temps del rector Vallès, diu que féu substituir el retaule del Sant Crist pel del Sagrat Cor de Jesús; però com

hem vist posteriorment el del Sagrat Cor és traslladat a una altra capella, i el del Sant Crist tornà al seu emplaçament original.

Sofia Mata i Jordi París documenten un Sant Crist processional, que ja esmenta Cèsar Martinell, i que daten l'any 1763, encarregat pel rector Josep Vila a l'escultor Francesc Bonifàs i Massó (Valls, 1735-Tarragona, 1806), germà de Lluís Bonifàs, pel preu de 45 lliures i policromat per Josep Lletget de Tarragona, per 25 lliures.

Baptisteri

Situado a la izquierda de la puerta de entrada. En la pared de enfrente hay un cuadro representando el Bautismo de Jesús de 1,5 x 1 m.

APÈNDIX

En aquest apartat descrivim altres retaules que per diversos motius o causes desaparegueren abans de realitzar-se el dit inventari de l'any 1924, però que han estat documentats per altres estudiosos.

Retaule de Sant Francesc de Paula

Col·locat en una capella de sota el cor. Contractat entre el rector Josep Vila i Francesc Bonifàs l'any 1762 pel preu de 128 lliures i daurat per Josep Lletget de Tarragona. Se sap que tenia un relleu a la part inferior amb Santa Rosalia. Fou cremat durant la Guerra Carlina el 29 de juny de 1875. (Sofia Mata i Jordi París / Mossèn Llobet).

Quan es restaurà l'església, en la dita capella s'hi posà el baptisteri.

Retaule de Santa Anna

Mossèn Llobet diu que fou construït l'any 1668 per l'escultor Joan Llobera pel preu de 200 lliures. Possiblement desaparegué quan en la capella es posà el retaule de la Puríssima Concepció.

Retaule de Sant Joan i Sant Blasi

Segons mossèn Llobet, després de 1772 es posà aquest retaule en una capella a sota del cor, però només perdurà fins l'any 1774, ja que amb motiu de la construcció del campanar, s'hi col·locà una grossa paret que la deixà inutilitzable.

Nota

El meu agraïment a Miquel Torres, Arxiu Històric Comarcal de l'Urgell, Arxiu Històric Comarcal de la Segarra.

Bibliografia

- DORICO ALUJAS, Carles (1998). «Els escultors sarraïens de la família Espinalt i les seves obres (I)». *Aplec de Treballs*. núm. 16. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc.
- GARGANTÉ LLANES, Maria; YEGUAS GASSÓ, Joan (2004). «L'obra arquitectònica i escultòrica de Jaume Padró a l'església major de Cervera. Notes sobre Tomàs Padró». *Miscel·lània Cerverina*. Núm. 17. Cervera.
- JOVER SANTIÑA, Mª Pilar (1986). *L'obra de Jaume Padró i Cots. Escultor a Cervera i Manresa (segle XVIII)*. Editorial Virgili & Pagès. Lleida.
- LLOBET MARTÍ, Ramon (1907). *Monografia o breu descripció historico-geografica de la vila y parroquia de Sant Martí de Maldà*. Impremta Mariana. Lleida.
- MATA DE LA CRUZ, Sofia; PARÍS, Jordi (2006). *Els Bonifàs, una nissaga d'escultors*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls.
- ESPINAGOSA MARSÀ, Jaume [et al.] (1993). *Història gràfica de l'Urgell*. Consell Comarcal de l'Urgell. Tàrrrega.